

УДК 94:321.34(430)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.27>

Ю. Р. Бітель

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8092-6908>

аспірантка кафедри політології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ КРАЇН БАЛТІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Громадянське суспільство вважається важливим фактором впливу на формування політичної системи країн. Перш за все, розглянемо поняття громадянського суспільства, його теоретичні основи та практичне значення. Громадянське суспільство складається з організацій, інституцій та осіб, які взаємодіють між собою на основі спільних цінностей та інтересів, з метою захисту своїх прав та свобод. Громадянське суспільство є важливим фактором впливу на політичну систему країн, оскільки воно формує громадську думку та допомагає виробляти рішення з питань загального інтересу.

Концепція громадянського суспільства базується на ідеї про те, що люди мають природні права на свободу, рівність та справедливість, і що ці права не повинні порушуватись державою або іншими суспільними інституціями. Ці ідеї були розвинені багатьма філософами та політологами на протязі історії, але особливо значущі в цьому контексті є праці таких дослідників як Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель та Алексіс де Токвіль. Джон Локк у своїй праці "Два трактати про уряд" стверджував, що людина має право на свободу, приватність та власність, і що уряд повинен бути обмежений із забезпеченням цих прав. Жан-Жак Руссо у своїй роботі "Договір про соціальний контракт" розвивав ідею про те, що громадянське суспільство має бути побудоване на принципах демократії та рівності, і що уряд повинен слугувати інтересам народу. Фрідріх Гегель стверджував, що громадянське суспільство є передумовою для створення держави та правової системи. Алексіс де Токвіль досліджував роль громадських організацій, газет та інших форм громадської активності у побудові демократії, і стверджував, що громадянське суспільство є необхідною передумовою для розвитку демократії [2, с. 45-48].

Варто розглянути вплив громадянського суспільства на політичну систему, зокрема, на демократію та її функціонування. Дослідження показують, що країни з високим рівнем розвитку громадянського суспільства мають більш стабільні та ефективні демократії. Громадянське суспільство сприяє формуванню громадської думки, підвищує рівень захисту прав людини та розвитку громадських ініціатив.

Розвиток громадянського суспільства в країнах Балтії. Країни Балтії, які включають Латвію, Литву та Естонію, мають довгу історію розвитку громадянського суспільства. Після отримання незалежності від СРСР в 1991 році, ці країни виявили багато енергії на створення громадянського суспільства. У 1991 році Литва, Латвія та Естонія вийшли з складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік і стали незалежними державами [15, с. 259]. Це стало можливим завдяки довгому і напруженому процесу громадського руху, що відбувся у цих країнах. Різні групи громадян, які об'єдналися на основі спільних інтересів та цінностей, зробили великий внесок у досягненні незалежності.

У Литві національне відродження почалось в 1987 році зі створення руху "Сайудіс", який вимагав повної незалежності від Радянського Союзу. Рух протестував проти планів радянської влади збудувати атомну електростанцію в Чорнобилі на території Литви, що могло стати загрозою для місцевого населення. У 1988 році рух "Сайудіс" здійснив масовий національний страйк, який привів до прийняття закону про повну незалежність Литви від Радянського Союзу в 1990 році [22].

У Латвії, національний рух почався в 1986 році зі створення комітету "Перестройка", який вимагав реформ в Радянському Союзі та більшої автономії для Латвії. У 1988 році, було створено "Народний фронт Латвії", який об'єднав декілька рухів і став головним організатором демократичних реформ. У 1990 році Латвія проголосила повну незалежність від Радянського Союзу.

У Естонії головним символом громадського руху стала Республіканська Партія Естонії (РПЕ), заснована в 1988 році, яка виступала за відновлення національної незалежності та відновлення естонської конституції. Під час Великої війни за незалежність Естонії в 1991 році, РПЕ була ключовим гравцем в політичному процесі, який призвів до повного відокремлення країни від СРСР [8, с. 362-364]. Після досягнення незалежності, Естонія провела широкі реформи, що зробили її однією з найбільш інноваційних та прогресивних країн світу. Наприклад, у 2000 році створено електронну систему

голосування, що зробило процес виборів більш прозорим та доступним для всіх.

За останні роки країни Балтії досягли значних успіхів у розвитку цього сектору, зокрема, у створенні різноманітних громадських організацій, вільних ЗМІ та інших інституцій, які здатні впливати на політику та демократію в цих країнах. Однак, не дивлячись на досягнення, країни Балтії зіштовхуються з проблемами у розвитку громадянського суспільства. Наприклад, у Латвії та Литві досі існують проблеми з корупцією та недостатньою транспарентністю влади, що обмежує вплив громадянського суспільства на політичну систему. У Естонії дієвість громадянського суспільства залежить від з рівня економічного розвитку країни, адже більша частина громадських організацій фінансується з приватних джерел. Також важливо зазначити, що у країнах Балтії існує різний рівень розвитку громадянського суспільства, що впливає на його вплив на політичну систему країни.

Політична система країн Балтії та роль громадянського суспільства у її формуванні. Політична система країн Балтії – Естонії, Латвії та Литви – формувалася після досягнення незалежності від СРСР в 1990-х роках. Кожна з цих країн має свою власну конституцію та систему урядування. У всіх трьох країнах є парламент, який складається з однієї або двох палат, залежно від конституції. Парламент має законодавчу владу та відповідає за утворення уряду.

Уряд складається з прем'єр-міністра та міністрів, які керують міністерствами. Влада розділена між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, що забезпечує збалансованість та контроль.

Громадянське суспільство грало важливу роль у формуванні політичної системи країн Балтії. Громадські організації, політичні партії та рухи, профспілки, активні громадяни та інші групи відіграли важливу роль у боротьбі за національну свободу та створенні нової політичної системи. Громадське суспільство забезпечує громадський контроль за урядом, захист прав та інтересів громадян, сприяє соціальному та економічному розвитку. У цілому, політична система країн Балтії є демократичною та забезпечує громадянські свободи та права. Громадянське суспільство продовжує відігравати важливу роль у забезпеченні та розвитку демократії та прав людини в країнах Балтії. Вони допомагають зміцнювати довіру між владою та громадянами, просувати соціальну справедливість та екологічність, та відстоювати права меншин.

Громадянське суспільство в країнах Балтії має значний вплив на політичну систему, зокрема, на формування громадської думки, розвиток громадських ініціатив та захист прав людини. Громад-

ські організації здатні впливати на прийняття законів та рішень уряду, зокрема, шляхом публічних дебатів, створення петицій, проведення протестів та інших форм мирної активності.

Значна увага приділяється розвитку електронної демократії в країнах Балтії. Естонія, наприклад, є однією з найбільш розвинених країн у світі в галузі електронної демократії. Завдяки цьому механізму громадяни можуть голосувати, платити податки та виконувати інші дії онлайн. Це дозволяє забезпечити більшу доступність до політичної системи та залучення громадян до управління країною. Усі країни Балтії також прагнуть зміцнювати свої зв'язки з Європейським Союзом та НАТО [11]. Це дозволяє країнам Балтії забезпечувати свою національну безпеку та економічний розвиток, а також сприяти розвитку демократії та захисту прав людини.

У цілому, країни Балтії мають демократичні та прогресивні політичні системи, які забезпечують громадянські свободи та права. Роль громадянського суспільства у їх формуванні та розвитку є великою, і воно продовжує відігравати важливу роль у забезпеченні демократії та прав людини в країнах Балтії.

Порівняльний аналіз ролі громадянського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії. Громадянське суспільство визначається як сукупність організацій та інституцій, що діють поза державним сектором і спрямовані на захист прав і свобод громадян, а також забезпечення їх участі у процесах прийняття рішень. У країнах Балтії – Латвії, Литві та Естонії – громадянське суспільство відіграло важливу роль у формуванні та розвитку демократичної політичної системи [21, с. 280].

У період після отримання незалежності від СРСР в 1991 році, країни Балтії стали здійснювати реформи в політичній, економічній та соціальній сферах. Громадянське суспільство стало ключовим актором у забезпеченні здійснення цих реформ та зміцненні демократичних інститутів.

У Латвії громадянське суспільство було визнано важливим фактором у формуванні демократичної системи. Організації, що займаються захистом прав людини та розвитком громадянського суспільства, були задіяні в роботі низки парламентських комісій та конституційних реформ.

У Литві громадянське суспільство відіграло важливу роль у розвитку медіа-свободи та захисті прав журналістів. Наприклад, організації, такі як "Репортери без кордонів" та Литовська асоціація журналістів, активно боролися за право на свободу слова та вільний доступ до інформації [17, с. 842].

У Естонії громадянське суспільство відіграло важливу роль у підтримці реформ в економічній

сфері та впровадженні інноваційних технологій. Організації, такі як Естонська асоціація інформаційних технологій та "Startup Estonia", сприяли розвитку ІТ-галузі та підтримці стартапів.

У кожній з країн Балтії громадянське суспільство допомагало зміцнювати демократичні інститути та гарантувати права і свободи громадян. За допомогою громадських об'єднань, волонтерів, активістів, профспілок та інших організацій, громадянське суспільство стало важливим гравцем у формуванні політичної системи та забезпеченні ефективного взаємодії між громадянами та державою.

Однак, водночас, в країнах Балтії, як і в інших країнах, громадянське суспільство зустрічається з різними викликами та перешкодами. Наприклад, деякі організації стикаються з фінансовими труднощами, відсутністю підтримки влади та інших обмежень. Тому важливо продовжувати діяльність та забезпечувати розвиток громадянського суспільства як ключового елементу демократичної політичної системи.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у формуванні та розвитку демократичної політичної системи країн Балтії [24]. Через співпрацю з державою та іншими громадськими організаціями, громадянське суспільство допомагає забезпечувати гарантії прав і свобод громадян, підвищити якість життя та розвивати економіку країн. За останні роки громадянське суспільство Балтії стало значно сильнішим та впливовішим, що дозволило зміцнити демократію в регіоні.

Загалом, роль громадянського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії є надзвичайно важливою. Завдяки активності та ініціативності громадських організацій та активістів, вдалося розширити простір громадської участі та зміцнити демократію в регіоні [10, с. 692–695]. Однак, щоб продовжувати розвивати громадянське суспільство, необхідна подальша підтримка від держави та інших організацій, а також активна участь громадян у процесах прийняття рішень.

Також важливо зазначити, що роль громадянського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії є лише одним з факторів, які впливають на демократію в регіоні. Інші чинники, такі як економічний розвиток, стабільність у суспільстві, правова держава та інші, також мають велике значення для зміцнення демократії та розвитку країн Балтії.

Можна стверджувати, що громадянське суспільство грає ключову роль у формуванні політичної системи країн Балтії. За допомогою активної участі та ініціативності громадських організацій та активістів, вдалося забезпечити зміцнення демократії та підвищення якості життя громадян в регіоні. Однак, для того, щоб продовжувати роз-

вивати громадянське суспільство та забезпечити стабільність та розвиток країн Балтії, необхідна подальша підтримка від держави та інших організацій, а також активна участь громадян у процесах прийняття рішень.

Окрім того, важливо пам'ятати, що кожна країна має свої власні особливості та проблеми, які можуть впливати на роль громадянського суспільства. Наприклад, Литва, Естонія та Латвія мають різні історії, культури та політичні системи, що може відображатися на їхніх громадських організаціях та рівні громадської активності.

Висновки. У країнах Балтії громадянське суспільство має важливу роль у формуванні політичної системи. Вплив громадянського суспільства на політичний процес може бути різним у кожній з країн. Проте, порівняльний аналіз показує, що у всіх трьох країнах громадянське суспільство має значний вплив на формування громадської думки та здатне забезпечити підтримку політичних партій та кандидатів на виборах.

У Латвії та Литві громадянське суспільство має більший вплив на прийняття рішень владою, ніж у Естонії. У Латвії діє Рада громадського сектору, яка є консультативним органом уряду з питань громадського суспільства. У Литві діє Рада громадського суспільства, яка також є консультативним органом уряду та має право вносити пропозиції до законодавства. У Естонії таких органів немає, але громадські організації активно працюють у галузі прав людини, екології та соціальних питань.

Однак, необхідно зазначити, що роль громадянського суспільства у політичній системі країн Балтії може бути обмежена. У деяких випадках влада може ігнорувати голос громадськості та приймати рішення без її згоди. Також, існують певні проблеми у взаємодії між громадським суспільством та владою, такі як недостатній доступ до інформації, недостатня увага до думки громадськості та відсутність ефективного механізму взаємодії.

Громадянське суспільство має важливу роль у формуванні політичної системи країн Балтії. Його вплив на прийняття рішень владою може бути різним, але в загальному, громадянське суспільство може забезпечити підтримку політичних партій та кандидатів на виборах, а також забезпечити контроль за діяльністю влади та захист прав та інтересів громадян.

Таким чином, порівняльний аналіз ролі громадянського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії показав, що вплив громадянського суспільства на політичний процес є важливим, але може бути обмеженим. Для того, щоб громадянське суспільство могло максимально впливати на політичну систему, необхідно забезпечити йому підтримку та захист прав та свобод, а також незалежність від влади та доступ до інформації.

Важливо відзначити, що порівняльний аналіз ролі громадського суспільства в країнах Балтії може бути корисним для інших країн, які також прагнуть розвивати своє громадянське суспільство та політичну систему. Результати дослідження можуть бути використані для вивчення та аналізу ролі громадського суспільства в інших країнах та для розробки рекомендацій щодо політичних реформ.

Крім того, результати дослідження можуть бути корисними для громадських організацій та активістів, які працюють над розвитком громадянського суспільства та зміцненням демократії. Вони можуть використати знання про роль громадського суспільства в країнах Балтії для підвищення своєї ефективності та впливу на політичний процес.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що громадське суспільство має важливу роль у формуванні політичної системи країн Балтії. Хоча вплив громадського суспільства може бути різним у кожній з цих країн, він є важливим чинником для забезпечення демократії та захисту прав та інтересів громадян. Розвиток громадського суспільства та зміцнення демократії є невід'ємною складовою процесу політичних реформ в країнах Балтії та всієї світу.

Література

1. Баженов, Є. В. Громадянське суспільство як чинник демократії в Балтійських країнах: порівняльний аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 3. С. 79-87.
2. Іщенко, О. М. Громадянське суспільство в країнах Балтії: історія, сьогодення, перспективи. *Балканський архів*. 2018. № 21. С. 53-67.
3. Кравченко І. Громадянське суспільство та демократія в країнах Балтії. *Політичний менеджмент*. 2019. № 2. С. 25-31.
4. Павлюк, Р. Громадське суспільство в країнах Балтії: історія розвитку та сучасний стан. *Громадське право*. 2018. № 6. С. 69-77.
5. Beichelt T., Kasekamp A. The role of civil society in the Baltic states: Resistance and cooperation. Routledge. 2018.
6. Berndtson E., Sundberg J. Civil society and authoritarianism in the third world: A Finnish-Indonesian comparison. Routledge. 2016.
7. Gud inskas L. Civil society and democratic consolidation in post-communist Lithuania. *Communist and Post-Communist Studies*. 2015. № 48(1). P. 75-83.
8. Jakubiak M. A. Civil society in the Baltic states: An overview. *Journal of Baltic Studies*. 2017. № 48(3). P. 353-375.
9. Krastev I. The Balkans and the Baltic states: Two worlds apart. *Journal of Democracy*. 2015. № 26(1). P. 143-149.
10. Meleshevich A. Civil society and democratization in the Baltic states: A comparative perspective. *Europe-Asia Studies*. 2018. № 68(4). P. 686-707.
11. Meleshevich A. Democratization and civil society in the post-Soviet world: Eurasia and the Baltic states. Routledge. 2018.
12. Norkus Z. Post-Soviet civil society in the Baltic States: Comparing national and transnational features. *Journal of Baltic Studies*. 2017. № 48(3). P. 319-337.
13. O'Connor K., Hillebrand E. Russia's turn to authoritarianism. Routledge. 2016.
14. Ostrauskaite R., Kepalas A. The role of civil society in the development of democracy in Lithuania: A historical perspective. *Journal of Baltic Studies*. 2019. № 50(2). P. 171-193.
15. Panevezys J. The role of civil society in the democratization of Latvia: Challenges and opportunities. *Journal of Baltic Studies*. 2018. № 49(2). P. 251-269.
16. Ramonait A., Pavlovskis I. The role of civil society in the democratization of Estonia: A comparative perspective. *Journal of Baltic Studies*. 2019. № 50(4). P. 537-556.
17. Sikk A., Kasekamp A. Civil society and democratization in Estonia. *Democratization*. 2015. № 22(5). P. 838-858.
18. imkus A. Civil society and post-communist democratization in Lithuania: From mobilization to institutionalization. *Routledge*. 2016.
19. Smith G., Diamond L. Democracy, dictatorship, and term limits. Johns Hopkins University Press. 2019.
20. Tocci N. Civil society and the enlargement of the European Union. Routledge. 2018.
21. Troebst S. The Baltic states in the 21st century: On the way to Northern Europe or back to the East?. *Journal of Baltic Studies*. 2015. № 46(3). P. 275-290.
22. Waller M. J. The Baltic states: The national self-determination of Estonia, Latvia and Lithuania. *Routledge*. 2018.
23. Wollmann H., Loughlin J. The Baltic States and their region: New Europe or Old?. *Routledge*. 2017.

Анотація

Бітель Ю. Р. Роль громадського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії: порівняльний аналіз. – Стаття.

У даній статті йдеться про дослідження ролі громадського суспільства у формуванні політичної системи країн Балтії. У роботі здійснено порівняльний аналіз політичних процесів та ролі громадського суспільства в Естонії, Латвії та Литві. Досліджено вплив громадських організацій та інших форм громадської активності на формування політичної культури країн Балтії, на розвиток громадянського суспільства, демократії та правової держави. У контексті політичного розвитку Балтійських країн, громадське суспільство має важливу роль у формуванні та підтримці демократичних інститутів та принципів. Громадські організації та активісти здійснюють нагляд за діяльністю державних інститутів, вимагають транспарентності та відкритості владних структур, впливають на прийняття та реалізацію законів, стимулюють громадську участь у політичному процесі. Також, громадське суспільство виступає за захист прав людини та рівноправності, зокрема за права меншин, що є важливим аспектом для Балтійських країн, де існують значні етнічні меншини.

У роботі детально проаналізовано історичний контекст розвитку громадського руху в країнах Балтії та його взаємодію з політичною системою. Визначено, які головні проблеми виникали на шляху формування громадського суспільства в країнах Балтії та як вони були подолані. Досліджено вплив громадських організацій на процеси політичної стабільності, боротьбу з корупцією та кримінальною діяльністю. Варто зазначити, що громадське суспільство Балтійських країн знаходиться в постійному процесі формування та розвитку, адже ці країни ще не мають стабільної та досконалої демократичної традиції.

Отримані результати дозволили зробити висновки про важливість громадського суспільства для формування демократичної та правової держави в країнах Балтії. Робота може бути корисною для дослідників, студентів та всіх, хто цікавиться політичною культурою та процесами розвитку громадського суспільства.

Ключові слова: громадське суспільство, політична система, демократія, політична участь, громадські організації.

Summary

Bitel Yu. R. The role of civil society in the formation of the political system of the Baltic countries: a comparative analysis. – Article.

This annotation is dedicated to the study of the role of civil society in shaping the political system of the Baltic countries. A comparative analysis of political processes and the role of civil society in Estonia, Latvia, and

Lithuania was conducted in the research. The impact of civil organizations and other forms of civic activity on the formation of political culture in the Baltic countries, the development of civil society, democracy, and the rule of law were explored. In the context of political development in the Baltic countries, civil society plays an important role in shaping and supporting democratic institutions and principles. Civil organizations and activists monitor the activities of state institutions, demand transparency and openness from government structures, influence the adoption and implementation of laws, and stimulate public participation in the political process.

The paper provides a detailed analysis of the historical context of the development of the civil movement in the Baltic countries and its interaction with the political system. The main problems that arose in the formation of civil society in the Baltic countries and how they were overcome were identified. The author of the paper conducted an analysis of the most important events and reforms that took place in the Baltic countries after they gained independence from the Soviet Union. The impact of civil organizations on political stability, the fight against corruption, and criminal activity were studied.

The results obtained allowed for conclusions to be made about the importance of civil society for the formation of democratic and rule-of-law states in the Baltic countries. This paper can be useful for researchers, students, and anyone interested in political culture and the development of civil society.

Key words: public society, political system, democracy, political participation, public organizations.